

Бугарски, Стеван; Степанов, Љубомир, *Срби у Темишвару Град*, Темишвар (2011).

Јовановић, Миодраг, *Сликаство темишварске епархије*, Нови Сад (1997).

Караџић Стефановић, Вук, *Српске народне песме*, Беч (1846).

Kolundžija, Jovan, Moștenirea pictorului Stefan Tenecki în Episcopia Sremului, *Patrimoniu și patrimonializare*, București (2018), 42–63.

Kovách, Géza, *A Bánság demográfiai és gazdasági fejlődése 1716–1848*, Szeged (1998).

Летопис Матице српске, Нови Сад (1873); *Сербске народне новине*, Будим (1842).

Merlo, Johann Jacob; Firmenich-Richartz, Eduard,

Kölnische Künstler in alter und neuer Zeit, Schwann, Düsseldorf (1895).

Микић, Олга, *Никола Алексић*, Нови Сад (1974).

Nagler, Georg Kaspar, *Neues allgemeines Künstler-Lexicon*, Vol. 11, Leipzig (1936).

Negru, Adrian, *Constantin Daniel*, Panciova (1996).

Radu, Demetriu, *Diecesa Lugoșului*, Lugoj (1903).

Сава, епископ шумадијски, *Српски јерарси од деветог до двадесетог века*, Београд, Подгорица, Крагујевац (1996).

(Вуковић), Сава, епископ шумадијски, Епископ Николај (Димитријевић), епископ темишварски (1728–1744), *Темишварски зборник*, Нови Сад (2001), 113–124.

MĂRTURII CU VALOARE ARTISTICĂ ALE CULTURII URBANE DIN BANAT ÎN EPOCA MODERNĂ ÎN COLECȚIILE MUZEULUI NAȚIONAL AL BANATULUI

Marius Cornea*

Cuvinte-cheie: Muzeul Național al Banatului, Compartimentul de Arte Vizuale, donații, achiziții, expoziții, portrete nobiliare, colecția Virgil Birou, donația testamentară Marieta Pamfil.

Keywords: The National Museum of Banat, the Visual Arts Department, gifts, acquisitions, exhibitions, portraits of the noble families, Virgil Birou collection, testamentary donation Marieta Pamfil.

Testimonials of Artistic Value about the Urban Culture in the Banat Province from the Modern Times nowadays in the Collections of the National Museum of Banat

(Abstract)

This article illustrates the exhibitions and the strategy to enrich the cultural heritage of the National Museum of Banat through acquisitions and gifts during the years 2019–2020, when a large number of objects were registered in the inventories of the Visual Arts Department, of extremely diverse typologies: paintings, sculptures, graphic works, ceramic, glass and metal objects, furniture, textiles and clothing accessories from different periods: portraits from the galleries of the noble families Patyánszky de Viszák, Pálik-Ucsevny de Furluk, and Vukovics de Beregsău, five paintings and one sculpture from the famous Virgil Birou collection, engineer, writer and photographer from interwar Timișoara, the bequest of Marieta Pamfil with 11 art works (6 paintings, 2 graphic works, 3 sculptures) by Ștefan Szőnyi și Andrei Orgonaș, which illustrate the world of Olga Szuits (1911–1992), the mother of Marieta Pamfil and the muse of the painter Ștefan Szőnyi in the interwar period.

Strategia de dezvoltare a Compartimentului de Arte Vizuale din cadrul Muzeului Național al Banatului a dus la îmbogățirea colecțiilor cu sute de obiecte intrate în patrimoniul muzeului în cursul anilor 2019 și 2020, prin achiziții de la persoane particulare și, mai ales, prin donații din partea unor familii ale orașului Timișoara¹.

Având o politică coerentă de valorificare a celor șapte colecții, Compartimentul de Arte Vizuale a participat la organizarea expozițiilor *Patrimonium 2018*² și *Patrimonium 2019*³, alături de Secția de Istorie, Secția de Arheologie și Laboratorul Zonal de Conservare-Restaurare. Aceste expoziții și-au propus să ilustreze strategia de achiziții și atragere de donații a unor bunuri culturale în vede-

rea îmbogățirii patrimoniului Secțiilor de Istorie și Arheologie și al Compartimentului de Arte Vizuale în perioada 2018–2019.

Din inițiativa Compartimentului de Arte Vizuale a fost deschisă expoziția *Marea Unire reflectată în colecțiile Cabinetului de Stampe al Academiei Române din București*⁴ în cadrul căreia au fost prezentate 162 lucrări de grafică, fotografii, hărți și ziare din colecțiile Cabinetului de Stampe al Bibliotecii Academiei Române din București. Acest eveniment expozițional a fost organizat în colaborare cu Cabinetul de Stampe al Academiei Române (Cătălina Macovei, șeful Cabinetului de Stampe, Alina Macovei, Eugen Costache, conservator), care a făcut selecția lucrărilor și a întocmit documentația științifică pentru cele 162 bunuri culturale.

Proiectul expozițional *Patrimoniul sub reflectoare. Ediția I: Cartierul Iosefin. Valeria dr. Pinteș (1893–1984). Un roman într-o expoziție*⁵ a fost

* Muzeul Național al Banatului, Timișoara, Piața Huniade nr. 1, e-mail: corneamarius@hotmail.com.

¹ Compartimentul de Arte Vizuale a fost înființat în luna decembrie a anului 2017 prin hotărârea Consiliului Județean Timiș.

² Expoziția a avut loc în Bastionul Theresia din Timișoara (mansarda B1) în perioada mai – 30 iunie 2019.

³ În mansarda Bastionului Theresia, în perioada mai-august 2020.

⁴ Poziția nr. 15 în programul minimal al evenimentelor culturale la Muzeul Național al Banatului, 18 mai – 30 iunie 2019, Bastionul Theresia, mansarda B1.

⁵ Bastionul Theresia din Timișoara (mansarda B1), în

rezultatul colaborării Muzeului Național al Banatului, prin Compartimentul de Arte Vizuale și Secția de Istorie, cu Universitatea Politehnică din Timișoara și Asociația Timișoara Capitală Culturală Europeană 2021⁶. Obiectivul colaborării între aceste instituții este realizarea unui proiect de mare amploare, care cuprinde expoziții dedicate vieții cotidiene din cartierele Iosefin (2019), Elisabetin (2020), Fabric (2021), Cetate (2022) și Cartierele Timișoarei (2023) din perspectiva istoriei mărunte și a vieții de zi cu zi a cartierelor, prin intermediul alegoriei simțurilor, apelând la instrumente digitale de ultimă generație (aplicații de realitate virtuală și augmentată).

Viața cotidiană a cartierului Iosefin din Timișoara a fost ilustrată prin istoria personală a Valeriei dr. Pinteș (1893–1984). Născută lângă Lugoj ca fiică a Olgăi și a lui Isidor Chirița, Valeria se căsătorește cu medicul Valeriu Pinteș, soții stabilindu-se în cartierul Iosefin din Timișoara după Primul Război Mondial. Expoziția a cuprins o selecție importantă de picturi, sculpturi, lucrări de grafică, mobilier, cărți poștale și fotografii care au depus mărturie despre secvențe din istoria cartierului Iosefin și diversele comunități cultural-lingvistice: piața agroalimentară Iosefin, fabrica de ciocolată Kandia, stația de pompieri, biserica ortodoxă din Piața Küttl/Sinaia/Mocioni, sinagoga din strada Fröbl/Reșița, școala călugărițelor Notre-Dame, biserica romano-catolică, cofetăria Julius Arendt și moara cu aburi Elisabeta a familiei Prohaska. Compartimentul de Arte Vizuale a selectat fragmente din romanul *Valeria dr. Pinteș* al autoarei Liana Maria Gomboșiu, nepoata Valeriei (Editura Marineasa, Timișoara, 2013) și a realizat selecția celor peste 100 de bunuri culturale care au aparținut Valeriei Pinteș.

Ediția a II-a a proiectului „*Patrimoniul sub reflectoare*” a purtat titlul *Cartierul Elisabetin și Netti dr. Diel – o lume într-un cufăr*, desfășurându-se în Bastionul Theresia din Timișoara⁷. Au fost selectate fragmente din manuscrisul *Jurnal de familie* al autoarei Pia Brînzeu și peste 100 de obiecte care au recreat microuniversul lui Netti Diel, soția medicului Ludwig Diel, personajul acestei expoziții despre memoria cartierului Elisabetin, pornind de la donația de textile și accesorii vestimentare din

perioada interbelică oferită muzeului de doamna Pia Brînzeu, nepoata lui Netti.

În toamna anului 2019 Compartimentul de Arte Vizuale a inițiat organizarea *expoziției de grafică și pictură Corneliu Baba (1906–1997)*, în colaborare cu Maria Albani, legatarul testamentar al pictorului Corneliu Baba⁸. Doamna Maria Albani a realizat selecția și panotarea celor 120 lucrări de pictură și grafică Corneliu Baba, în calitate de curator științific, la vernisaj luând cuvântul prof. Marcel Tolcea, care a prezentat primul volum din jurnalele artistului Corneliu Baba și criticul de artă Pavel Șușară din București⁹.

Expoziția *Tezaurul Muzeului Național al Banatului. Timișoara – ipostaze ale devenirii unei metropole europene. Cultură și societate*¹⁰ a fost organizată de Secția de Istorie în colaborare cu Compartimentul de Arte Vizuale, care a prezentat o selecție de peste 120 de bunuri culturale din cele șapte colecții ale Compartimentului: portrete nobiliare din secolul al XIX-lea din Banat, mobilier Biedermeier și Secession, argintărie și ceramică, piese vestimentare din perioada interbelică provenite din donația doamnei Ileana Pintilie.

În toamna anului 2020 Compartimentul de Arte Vizuale a organizat expoziția retrospectivă *Ioan Isac (1885–1950)*¹¹, cu ocazia lansării la Timișoara a unui album dedicat acestui artist din Banatul interbelic și a comemorării a 70 de ani de la decesul pictorului. Expoziția a cuprins peste 100 lucrări de pictură și grafică, fotografii și obiecte ale artistului din proprietatea domnului dr. Caius Glad Streian din Timișoara, provenind din colecția personală a lui Ioan Isac, care au fost selectate de autorul acestui articol. De asemenea, au fost expuse cele 12 jurnale ale pictorului Ioan Isac, intrate în patrimoniul Muzeului Național al Banatului prin donația scriitorului Ion Marin Almăjan, în anul 2018. Secția de Artă a Muzeului Banatului a organizat expoziții retrospective Ioan Isac în anul 1971 și în luna noiembrie 1973 (la sediul Secției de Artă din bulevardul C. D. Loga nr. 46, astăzi Institutul Cultural Francez) și în perioada decembrie 2000 – ianuarie 2001, coordonate de doamna Rodica Vărtaciu, muzeograf. Ca urmare a politicii de achi-

perioada 15 noiembrie 2019 – 31 ianuarie 2020 și străzi din cartierul Iosefin.

⁶ Poziția nr. 29 în programul minimal al evenimentelor culturale din 2019 la Muzeul Național al Banatului.

⁷ Bastionul Theresia, mansarda B1, în perioada 8 noiembrie 2020 – 28 februarie 2021.

⁸ Poziția nr. 28 în agenda culturală a muzeului. Expoziția a fost deschisă în Bastionul Theresia din Timișoara, mansarda B2, în perioada 15 noiembrie 2019 – 31 ianuarie 2020.

⁹ Baba 2018.

¹⁰ În perioada 18 decembrie 2019 – 29 februarie 2020, mansarda B1 a Bastionului Theresia.

¹¹ Bastion Theresia, mansarda B1, septembrie-octombrie 2020, poziția nr. 16 în agenda culturală a Muzeului Național al Banatului.

ziții și atragere de donații Muzeul Banatului a deținut o colecție importantă de picturi realizate de Ioan Isac – peste 65 lucrări, care au fost transferate Muzeului de Artă Timișoara, la înființarea acestei instituții în anul 2006.

Având o strategie coerentă de valorificare a patrimoniului prin expoziții, Muzeul Național al Banatului a împrumutat două picturi ale artistului Károly Wolff (1869–1944) din colecțiile Compartimentului de Arte Vizuale pentru expoziția *Restituiri. Carol Wolff*, care a fost deschisă în perioada 11 septembrie – 6 octombrie 2019 la Complexul Muzeal Arad: *Portret de femeie din Arad*¹² și *Portretul doamnei Irén Sütő*, sora lui László Székely, arhitectul-șef al orașului Timișoara¹³. Doamna Irén Sütő avea 40 ani în momentul portretizării ei de către Károly Wolff în anul 1928, acest portret reprezentând un exemplu elocvent de comandă artistică lansată de marea burghezie către artiștii activi în Banat în prima jumătate a secolului al XX-lea. În urma naționalizării vilei inginerului Béla Sütő din bulevardul Mihai Viteazu, vilă construită după proiectul arhitectului-șef László Székely, soția acestuia, doamna Irén Sütő, a ocupat o cameră într-o casă situată în bulevardul General Dragalina din cartierul Iosefin, portretul ei fiind lăsat moștenire familiei cu care a împărțit apartamentul¹⁴. Portretul este încadrat într-o ramă bogat sculptată, dovada gradului înalt de meșteșug artistic la care au ajuns atelierele locale de înrămare. Autorul acestui portret, Károly Wolff, este un artist binecunoscut în Banat și Crișana la începutul secolului trecut grație portretelor executate pentru numeroase familii burgheze și nobiliare, inclusiv *Portretul Regelui Ferdinand al României* și *Portretul Reginei Maria* în 1923–1924¹⁵.

Strategia de îmbogățire a colecțiilor a vizat și achiziționarea unor piese cu valoare documentară mare pentru istoria Muzeului Național al Banatului. Pictura *Autoportretul lui Emil Lenhardt*¹⁶

(Pl. I.1) este databilă în perioada 1930–1940 și provine din prestigioasa colecție a pictorului Aurel Ciupe, fostul director al Muzeului Banatului în perioada 1940–1949. Autoportretul lui Lenhardt este dovada prieteniei care îi lega pe cei doi artiști născuți în Lugoj. La recomandarea lui Aurel Ciupe și Julius Podlipny, directorul Muzeului Banatului – Ioachim Miloia – îl angajează în anii '30 pe Lenhardt ca restaurator pentru colecția de pictură a Muzeului Banatului.

O piesă remarcabilă pentru istoria tendințelor în arta din Banat la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial o constituie sculptura în basorelief *Muncitor* realizată de Artúr Vetró (1919–1992) la Timișoara în anul 1947¹⁷ sub influența lui Ferdinand Gallas, în atelierul căruia a fost activ după terminarea studiilor la Budapesta. În 1949 Vetró a fost chemat la Cluj la catedra de sculptură a Institutului de Arte. Sculptorul este prezent în spațiul public din Timișoara cu bustul lui Eftimie Murgu, revoluționarul pașoptist din Banat, amplasat lângă clădirea Prefecturii și a Consiliului Județean Timiș.

Muzeul Național al Banatului a urmărit îmbogățirea colecției de mobilier pentru a putea reconstitui în viitoarea expoziție de bază din Castelul Huniade unele secvențe ambientale din casele din mediul urban bănățean de-a lungul ultimelor trei secole. Câteva piese de mobilier Secession din Imperiul Austro-Ungar și piese Art Déco din Regatul Ungariei au intrat în patrimoniul muzeului prin achiziții în anul 2019, având un pronunțat caracter artistic, istoric și documentar pentru tendințele din Europa Centrală în domeniul decorului de interioare și constituind un exemplu elocvent pentru gustul burgheziei din Timișoara, interesul și apetența acesteia pentru moda interioarelor din Budapesta, Viena, Praga, Bratislava, Zagreb, marile centre urbane ale fostului Imperiu Austro-Ungar. Provenind din casele burgheziei timișorene din cartierul Cetate (Piața Operei, bulevardul C. D. Loga) și cartierul Iosefin (bulevardul Gen. I. Dragalina), aceste obiecte de mobilier sunt piese de rezistență în cadrul viitoarei expoziții permanente a Muzeului Național al Banatului, prin care se ilustrează gustul și moda ca fapt de societate în primele decenii ale secolului XX în teritoriul Banatului ca provincie a Imperiului Austro-Ungar, ulterior a Regatului României.

pictorului Aurel Ciupe, în proprietatea fiicei artistului, achiziție din 2019.

¹⁷ Aliaj metalic, 30 × 30 cm, nr. inv. 7, semnat și datat Vetro 1947, din colecția Maria Vetró, văduva artistului, născută în Timișoara, în familia Somló.

¹² Ulei pe pânză, 57 × 41 cm, nr. inv. 12, semnat cu brun în colțul stânga jos *Wolff K*, databil 1920–1930, în ramă aurie cu dimensiunile 68 × 53 cm, achiziție în anul 2019 dintr-un magazin de antichități din Timișoara. Wolff 2019, 25.

¹³ Ulei pe pânză maruflată pe placaj, 79 × 59 cm, nr. inv. 16, semnat cu negru în colțul dreapta jos: *Wolff K*, databil: 1928, în ramă ovală aurie cu dimensiunile 103 × 84 cm, achiziție în anul 2019 de la familia care a locuit cu doamna Irén Sütő în Timișoara. Wolff 2019, 24.

¹⁴ Informații oferite de ultimul proprietar al lucrării, care a vândut portretul Muzeului Național al Banatului.

¹⁵ Wolff 2019, 10–11 (*Portretul Reginei Maria* și *Portretul Regelui Ferdinand*, ulei pe pânză, 221 × 141 cm, Complexul Muzeal Arad).

¹⁶ Ulei pe pânză, 27 × 19 cm, nr. inv. 18, din colecția

Masa cu șase scaune în stil Secession¹⁸ provine din familia unui medic, profesor al Universității de Medicină și Farmacie din Timișoara, după Al Doilea Război Mondial. Acest ansamblu de mobilier a fost executat pentru o familie burgheză cu interes pentru stilul Secession de la începutul secolului al XX-lea. Această secvență ambientală Secession este completată de un colțar cu vitraliu¹⁹, care provine dintr-o casă de raport (*Mietepalast*) din Piața Operei din Timișoara, dintr-un apartament al mării burghezii de la începutul secolului al XX-lea. Pentru a ilustra gustul burgheziei în domeniul decorului de interioare în perioada interbelică a fost achiziționată o garnitură de sufragerie cu opt piese, în stil Art Déco²⁰, care provine din casa unei familii din Timișoara interbelică. Produsă în Ungaria, această garnitură reflectă gustul burgheziei pentru mobilierul monumental de sufragerie, locul de socializare în care proprietarii își etalau statutul social.

O atenție deosebită s-a acordat achiziționării unor piese care au aparținut familiilor nobiliare din Banat. După terminarea Primului Război Mondial inventarul mobil al conacelor nobiliare din Banat, format din lucrări de pictură, sculptură, mobilier, obiecte din ceramică și sticlă, a fost dispersat. *Decantorul de vin cu blazonul conților Csekonics de Jimbolia și Ianova* (Pl. I.2)²¹, cu mare valoare documentară, a fost donat Compartimentului de Arte Vizuale de familia prof. dr. Horia Vermeșan în anul 2020, constituind una dintre rarele piese de artă decorativă păstrate în colecțiile Muzeului Național al Banatului, care depun mărturie despre istoria domeniilor nobiliare din Banat în secolul al XIX-lea. Decantorul pentru vin, realizat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, este decorat cu blazonul familiei Csekonics, care în anul 1864 primește titlul de conți de Jimbolia și Ianova. Familia Csekonics, una dintre familiile mării aristocrații maghiare, deținea cel mai întins domeniu nobiliar din comitatul Torontal, având Jimbolia ca centru de administrare²². Provenind

din moștenirea contelui Csekonics Endre (1846–1929)²³, decantorul pentru vin ilustrează generozitatea familiei prof. dr. Horia Vermeșan, colecționari pasionați de pictura și artele decorative din Europa Centrală, care au făcut numeroase donații Muzeului Național al Banatului.

În colecția de mobilier a muzeului se găsesc alte mărturii despre istoria celor două palate din Jimbolia ale familiei Csekonics: patru piese de mobilier Biedermeier de calitate artistică superioară, executate într-un atelier central-european la mijlocul secolului al XIX-lea, provenite din donația doamnei dr. Simona Vermeșan²⁴. Conform declarațiilor tatălui donatoarei, prof. dr. Horia Vermeșan, garnitura de mobilier Biedermeier a fost achiziționată de la familia profesorului Detlev Strumpf din Jimbolia, în proprietatea căreia piesele au intrat prin achiziție de la conții Csekonics din Jimbolia în anii '30 ai secolului XX, când celebra familie aristocrată a lichidat proprietățile din România.

Constituind un ansamblu excepțional de portrete nobiliare bănățene din secolul al XIX-lea, galeria Patyánszky de Viszák este un exemplu de fast nobiliar dintr-o provincie aflată la granița Imperiului Austro-Ungar: *Portretul lui Balázs/Vazul Patyánszky*²⁵, *Portretul lui Szilárd Patyánszky*²⁶, *Portretul lui István Patyánszky*²⁷, *Portretul lui Elek Patyánszky*²⁸ și *Irma Ungar, soția lui Elek Patyánszky, pe malul râului*²⁹. Cele cinci portrete achiziționate de Muzeul Național al Banatului provin din colecția acestei familii cu un rol bine determinat în viața economică, socială și culturală din zona Lugojului.

²³ Szilágyi-Draganić 2016, 37–43.

²⁴ Garnitură de mobilier Biedermeier pentru dormitor formată din: un dulap (189 × 100 × 47 cm), două paturi (97 × 188 × 93 cm), o comodă cu 4 sertare (125 × 99,5 × 58 cm), lemn cu furnir de nuc, atelier central european, secolul al XIX-lea, nr. inv. 10.

²⁵ Autor necunoscut, începutul secolului al XIX-lea, ulei pe pânză, 100 × 79 cm, nesemnat, etichetă pe verso cu text în limba maghiară, nr. inv. 23, achiziție din 2020.

²⁶ Autor: V. Siffert, ulei pe pânză, 78 × 62 cm, semnat și datat: V. Siffert pinx. 1847, nr. inv. 19, achiziție 2019. Datarea picturii nu este în concordanță cu datele biografice ale celui portretizat.

²⁷ Autor necunoscut, ulei pe pânză, 49 × 39,5 cm, nr. inv. 20, nesemnat, nedatat, etichetă pe verso cu textul în limba maghiară: „volt 49-es honvédbuszár hadnagy Bem tábornok kurirja / sz. 1830 aug. 9-én / meghalt 1920 okt. 19-én Temesváron), cu ramă originală.

²⁸ Ulei pe pânză, 54 × 45 cm, semnat cu roșu în stânga jos *Ferenczy Valér*, nr. inv. 21, achiziție din anul 2019.

²⁹ *Irma Ungár, soția nobilului Patyánszky Elek, pe malul râului* autor: Neogrady Antal (1861–1942), sfârșitul secolului al XIX-lea, ulei pe pânză, 100 × 120 cm, semnată în colțul stânga jos: Neogrady A., nr. inv. 26, achiziție 2020.

¹⁸ Masă, 91 × 112 × 80 cm; 6 scaune, 94 × 38 × 45 cm, nr. inv. 6, achiziție dintr-un magazin de antichități în anul 2019.

¹⁹ În stil Secession, mască din lemn pentru coloană, 197 × 39 cm; panou din lemn cu vitraliu, 197 × 69 cm; voletă din lemn, 197 × 22 cm, nr. inv. 11, achiziție 2019.

²⁰ Servantă cu 3 uși, 235 × 67 × 97 cm; masă, 139,5 × 109,5 × 79 cm, 6 scaune, 62,5 × 48 × 51 cm, nr. inv. 4, achiziție 2019.

²¹ Sticlă gravată, a doua jumătate a secolului al XIX-lea, înălțime 28 cm. *Exponatul lunii august 2020* la Muzeul Național al Banatului.

²² Lendvai 1899, 70–73.

Înnobiilați în 27 iulie 1810 cu predicativul „de Viszák” și primind în donație domeniul Viszák din comitatul Caraș contra sumei de 49.856 ft. 23 coroane³⁰, membrii acestei familii s-au remarcat prin acțiunile lor politice și economice. Judecători, luptători în armata generalului József Bem în timpul Revoluției maghiare din 1848, deținători de înalte funcții în aparatul de stat austriac și austro-ungar, reprezentanții acestei familii au fost portretizați în repetate rânduri, inclusiv de artiști consacrați în cele două capitale ale Imperiului Austro-Ungar: Viena și Budapesta. Portretele achiziționate de Muzeul Național al Banatului în anii 2019 și 2020 s-au aflat înainte de anul 1989 în proprietatea Ecaterinei Patyánszky de Viszák, născută Muschong, fiica lui Jacob Muschong, celebrul om de afaceri din Banatul începutului de secol XX, implicat în producția de țiglă și cărămidă în Imperiul Austro-Ungar. Ecaterina s-a căsătorit cu Elemer Patyánszky de Viszák și a devenit, alături de familia surorii căsătorită Szladek, co-proprietară a fabricilor din Lugoj, Jimbolia, Budapesta și ai Băilor Buziaș, după moartea prematură a tatălui lor, Jacob Muschong, în luna decembrie a anului 1923. Ecaterina a moștenit galeria de portrete a familiei soțului, Elemer Patyánszky de Viszák.

Informațiile despre genealogia familiei Patyánszky au fost obținute în urma consultării unor site-uri de specialitate³¹ și ulterior confruntate cu rezultatele cercetării de arhivă ale doamnei Elena Miklósik, care ne-a pus la dispoziție notițele lui Miklós Lendvai pentru ultimul volum din *Temes megye nemes családdai*, care nu a mai apărut. Lendvai a început să culeagă informații în anii 1896–1897 despre familia Patyánszky, care au rămas incomplete, notițele sale păstrându-se la Arhivele Statului Timișoara³². Arborele genealogic a fost discutat ulterior cu domnul Walther Konschitzky, care, în mod independent, a realizat cercetări privind genealogia acestei familii nobile din Banat, având ocazia să asculte poveștile ultimelor descendente ale familiei Patyánszky.

Primul reprezentant al familiei în Banat a fost Milenkovits Vazul, numit Patyánszky *Balázs/*

Vazul, născut la Novi Sad în anul 1778 și decedat la Viszák (Vișag, în Banat) în 1845. Portretul lui *Balázs/Vazul* a fost achiziționat de muzeu în anul 2020. S-a căsătorit cu Erzsébet și au avut doi băieți (György și József) și, probabil, o fată, Katalin, căsătorită cu Wilhelm Schulpe de Törökkanizsa.

György Patyánszky a deținut funcția de prim-pretor în comitatul Caraș (decedat în 18 septembrie 1870 în Lugoj), căsătorindu-se în 22 februarie 1830 cu Amália *herési és oláhsági* Piatsek (născută în 9 martie 1809) și având cinci băieți. Portretele celor doi se cunosc doar din niște fotografii alb-negru realizate în anii '80 ai secolului trecut. În patrimoniul muzeului au intrat prin achiziție trei portrete ale băieților cuplului György-Amália: *Portretul lui István Patyánszky*, *Portretul lui Elek Patyánszky* și *Portretul lui Szilárd Patyánszky*.

Primul băiat, István Dénes Patyánszky (Pl. I.3), născut în 9 august 1830 și decedat la vârsta de 90 ani la Timișoara, în 19 octombrie 1920, a fost ofițer de honvezi. S-a căsătorit cu baroana Maria Duka de Cadar (1833–1906) și au avut două fete: Olga și Margit Angéla. Olga Patyánszky (1860, Satumic – 1943, Timișoara) s-a căsătorit în 1887 cu Jenő Rónay de Zombor (1854 – 1921, Szeged), comitele suprem retras/demisionat al comitatului Torontal, în timp ce Margit Angéla Patyánszky (1861–1948) s-a căsătorit cu baronul Milan Baich de Vărădia, membru în Senatul Maghiar.

Al doilea fiu a fost Elek Patyánszky (19 august 1836, Reșița – 23 martie 1919, Lugoj), căsătorit cu Irma Ungár. Au avut trei fice: Viola (1866–1954), căsătorită cu Theodor/Feodor Pálik-Ucsevný de Furluk; Amália, soția lui dr. Gyula Lüdig și Constanze (1873–1955), căsătorită în 1895 cu baronul Béla Botka de Kislapasi (1861–1923), cel care a deținut în perioada 1906–1910 funcția de comite suprem al comitatului Torontal. *Portretul nobilului Elek Patyánszky de Viszák, comite suprem de Caraș* (Pl. I.4) a fost realizat de Ferenczy Valér (1885–1954) în primul deceniu al secolului al XX-lea.

Al treilea băiat, Mihály Patyánszky (1841? – 27 aprilie 1905), după căsătoria cu baroana Seraphine Forgách, a locuit la Novi Kneževac (Törökkanizsa). Mihály a ajuns în 19 mai 1894 la New York. Au avut patru fete: Berta, Alice³³, Georgina și Mária.

Szilárd Patyánszky (1840–1924) a fost al patrulea băiat al familiei. S-a căsătorit cu Etelka Ragályi de Kiszeltó (de Chizătau) și au avut o fiică: Olga (1884–1900)³⁴.

³³ Alice călătorește cu vaporul spre America de Sud (Chile, Peru), începând călătoria din Hamburg.

³⁴ W. Konschitzky, comunicare verbală Timișoara, 2019.

³⁰ Informație primită prin amabilitatea doamnei Elena Miklósik, care a cercetat în Arhivele Statului Timișoara *Chestionarele Lendvai 1896–1897* din fondul *Colecția de documente a Muzeului Banatului*, nr. inv. 1575, fila 28.

³¹ www.myheritage.com, www.ancestry.com (accesate în 2 aprilie 2019).

³² Arhivele Statului Timișoara, *Chestionarele Lendvai 1896–1897*, fond *Colecția de documente a Muzeului Banatului*, inv. 1575, fila 29. Ne exprimăm întreaga noastră grațitudine față de generozitatea doamnei Elena Miklósik.

Balázs Gyula Patyánszky (1835 – 27 mai 1904), al cincilea băiat, a fost căpitan de navă comercială maritimă, cu studii la Trieste. Nu cunoaștem numele soției, dar știm cu siguranță că a avut un fiu: dr. Gyula Patyánszky (1863–1936), căsătorit cu Amália (1869–1943). Cuplul Gyula-Amália a avut doi copii: Elemer (1896–1973), soțul Katharinei Muschong și o fată, Erzsébet (născută în 1898, celibatară).

Elemer și Katharina Muschong (1899–1984) au avut două fiice: Kato și Margit. Kato a rămas celibatară și a lucrat la Satu Mare ca economistă, după pensionare revenind în Lugoj, bolnavă de cancer, făcându-i-se împachetări cu nămol și coji de portocale. Era o persoană foarte religioasă, care mergea de trei-patru ori pe zi la biserică. A emigrat la Nürnberg, prin Serbia, cu zece valize și a decedat la Medjugorje. Margit s-a căsătorit cu Nasta, un avocat român din București, stabilindu-se în München. Au avut două fiice³⁵.

În anul 2020 Muzeul Național al Banatului a achiziționat din aceeași colecție două portrete din galeria familiei nobiliare Pálik-Ucsevny de Furluk, înrudită cu familia Patyánszky de Viszák prin căsătoria Violei Patyánszky în anul 1891 cu nobilul Theodor/Feodor Pálik-Ucsevny de Furluk: *Portretul nobilului János Pálik-Ucsevny*³⁶, cel care cumpără în 1804 domeniile Furluk și Dezest³⁷, și *Portretul Annei Pálik-Ucsevny, născută Mentzer*³⁸, căsătorită cu fiul lui János și al Annei. În colecția Muzeului de Artă din Arad se păstrează două portrete din galeria familiei Pálik-Ucsevny de Furluk, realizate de József Peschky (1795–1862): *Portretul Annei Pálik-Ucsevny*³⁹, născută Putnik, sora episcopului Putnik și soția lui János Pálik-Ucsevny și *Portretul episcopului Iosif Putnik*⁴⁰. Aceste por-

trete au fost achiziționate de la familia Patyánszky din Lugoj și depuse la o persoană particulară din Timișoara, care le-a înstrăinat fără știrea proprietarului. Persoana care a cumpărat cele două portrete a încercat să le scoată din România fără forme legale și astfel au fost confiscate în vamă, ulterior ajungând în patrimoniul Complexului Muzeal Arad prin transfer.

În vederea completării fondului de portrete nobiliare din Banat, Muzeul Național al Banatului a achiziționat *Portretul de fetiță* (Iphygenia Vukovics de Beregsău) realizat în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea de un autor rămas neidentificat, cu studii academice⁴¹. Acest portret redă figura nepoatei lui Sava II Vukovics (1811–1872), important om politic în Revoluția maghiară din 1848, ministrul Justiției în vremea lui Lajos Kossuth, exilat la Paris și decedat în Londra în anul 1872, prieten apropiat al lui Zsigmond Ormós (1813–1894), comitele suprem de Timiș și unul dintre fondatorii Societății de Istorie și Arheologie din Banat în anul 1872.

Iphygenia, născută în 1887, a fost fiica lui Gábor Vukovics și a Cristinei Bogdan, beneficiind de o educație aleasă la Școala Sacro Cuore de la Trinită dei Monti din Roma, împreună cu sora ei mai mare, Elisabetha (1878–1957). Grație ajutorului oferit de mătușa lor, contesa Marianne Kinsky von Wchinitz und Tettau (1854–1938), a cărei mamă, Iphygenia Dadány de Giulváz, era născută în Banat, cele două fete Vukovics au fost introduse în societatea aristocratică din Roma, Arco și Viena. Începând din anul 1914, Iphygenia a fost angajată Ambasadei Regatului Ungariei la Londra până în 7 septembrie 1940, când a căzut victimă unui atac german cu bombe asupra Londrei în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Portretul provine din galeria familiei Vukovics de Beregsău, păstrată în Săvârșin (jud. Arad) până la decesul din anul 2008 al Fiamettei Vukovics, ultima descendentă a acestei vechi familii nobiliare⁴². În această galerie s-au aflat portretul lui Sava I Vukovics, portretul contelui Zdenko Kinsky copil și portretul Mariei

În familie se știa că Szilárd (Onkel Kosti) a avut o colecție de monede bizantine.

³⁵ W. Konschitzky, comunicare verbală Timișoara, 2019.

³⁶ Autor necunoscut, începutul secolului al XIX-lea, ulei pe pânză, 62 × 51 cm, nesemnă, nr. inv. 25, achiziție 2020.

³⁷ Kovách 1998, lista domeniilor nobiliare din Banat, 275–287.

³⁸ Autor necunoscut, mijlocul secolului al XIX-lea, ulei pe pânză, 79 × 63 cm, nesemnă, nr. inv. 24, achiziție 2020.

³⁹ Ulei pe pânză, 78,7 × 61 cm, semnat și datat pe verso *Pest 1823*, Muzeul de Artă Arad, nr. inv. 2907. Muzeul de Artă Arad, nr. inv. 2908. Adresăm mulțumiri doamnei dr. Adriana Pantazi (Muzeul de Artă Arad), care ne-a pus la dispoziție fotografiile și datele celor două portrete executate de József Peschky.

⁴⁰ Ulei pe pânză, 79 × 60 cm, semnat și datat pe verso cu negru: *Joseph Putnik Pakratzer der Arader bischof Gemallt von. Jos. Peschky Akademischer Mahler Pesta 1823*, Muzeul de Artă Arad, nr. inv. 2908. Publicat în Lanevschi 2003, 30, nr. cat. 5, fără fotografie.

⁴¹ Autor neidentificat, ulei pe pânză, 50 × 35 cm, nr. inv. 19, ramă ovală, databil: 1890–1900, achiziție 2019.

⁴² Fiametta Vukovics (1919–2008), căsătorită Trăușan, era fiica Elisabethei Vukovics și a unui soldat italian ajuns la Săvârșin în timpul Primului Război Mondial. Și-a petrecut copilăria alături de ultimul conte Teleky din Căpâlnaș, Eugen, celebrul Pubi, fiul Ecaterinei Mocioni și al contelui Jenő Teleky. Elisabetha a fost guvernanta copiilor avocatului Petru Groza (1884–1958) din Deva, ulterior important om politic în timpul regimului comunist din România. Informații obținute prin amabilitatea doamnei Adriana Blaj, care a cunoscut-o îndeaproape pe „tanti Fiametta”.

Vukovics de Beregsău (căsătorită Ürményi), executate într-o formulă agreată de familiile nobiliare din Europa Centrală în secolul XIX-lea. *Portretul Mariei Vukovics de Beregsău*, datat 1851, redă efigia fiicei lui Sava II Vukovics. În aceeași colecție se aflau două evantaie cu zeci de semnături ale unor nobili (principe, conți, baroni, mici nobili) cu care Elisabetha Vukovics de Beregsău, sora Iphigeniei, a intrat în contact în perioada 1901–1904, ilustrând dinamica sferei sociale a unei familii de nobili din Imperiul Austro-Ungar, care și-a pierdut bunăstarea financiară în a doua jumătate a secolului al XIX-lea datorită comportamentului iresponsabil al lui Gábor Vukovics, tatăl celor două fete, dar a continuat să graviteze în cercurile înalte ale societății nobiliare grație relațiilor de înrudire cu familia conților Kinsky von Wchinitz und Tettau, familiile Csernovics de Macea, Dadány de Giulváz, Ghyka, Ürményi, Ciotta și familia principiară von und zu Liechtenstein.

În anul 2020 au intrat în patrimoniul Muzeului Național al Banatului prin donație alte obiecte care au aparținut familiei Vukovics: două cufere de călătorie de la sfârșitul secolului al XIX-lea, un pick-up postbelic, o valiză, un candelabru și un telefon negru datând din perioada interbelică⁴³.

Din colecția unui medic din Timișoara au fost achiziționate câteva piese de artă decorativă în stil *Secession*. Acest medic a găsit pe piața de artă din Timișoara după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial multe piese de artă decorativă oferite spre vânzare de fostele familii burgheze nevoite să vândă pentru supraviețuirea în Republica Populară Română. Piese achiziționate de Muzeul Național al Banatului în cursul anului 2019 s-au aflat în proprietatea acest medic timp de decenii.

*Fructieră cu figură feminină, în stil Szecesszió*⁴⁴ (Pl. II.1) a fost realizată în primul deceniu al secolului al XX-lea de celebra fabrică Zsolnay din Pécs, această piesă în stil *Szecesszió* fiind un produs de lux realizat pentru un public cu interes pentru artele decorative în *La Belle Époque*. Fabrica Zsolnay a fost înființată de Miklós Zsolnay (1800–1880) în sudul Ungariei, în anul 1853, pentru producția unor piese de ceramică. Fiul acestuia, Vilmos Zsolnay (1828–1900), este implicat în activitatea companiei începând cu anul 1863, ducând o politică abilă pentru recunoașterea calității produselor Zsolnay la nivel mondial, prin prezentarea acestora la marile expoziții internaționale

din Viena (1873) și Paris (1878), unde obține premii importante. În anul 1900 fiul lui Vilmos, Miklós, preia conducerea companiei și lansează producția de ceramică în repertoriul stilistic *Art Nouveau*, Zsolnay devenind în pragul Primului Război Mondial cea mai importantă companie în acest domeniu în partea de est a monarhiei austro-ungare⁴⁵. *Fructiera Zsolnay* prezintă ca element central silueta elansată a figurii feminine redată în mișcare, faldurile rochiei formând cele două talere ale fructierei cu configurația unor frunze de nufăr, elementele vegetale regăsindu-se în talia înaltă a rochiei vapoaroase și în cununa care împodobește părul bogat al figurii *Art Nouveau*.

Din moștenirea aceluiași medic colecționar provine *vaza Alegoria Primăverii cu doi putti și ghirlandă de flori*, care a fost creată de Michael Powolny (1871–1954) în atelierul *Wiener Keramik* din Viena, putând fi datată în perioada 1906–1910⁴⁶. Michael Powolny (1871–1954) este sinonim cu excelența în domeniul ceramicii din Austria în primele decenii ale secolului al XX-lea. Sculptor și ceramist, profesor la Școala de Arte și Meserii din Viena în perioada 1909–1936, Powolny a înființat *Atelierele Vieneze de Ceramică* (*Wiener Keramik*) împreună cu Bertold Löffler în anul 1906, obiectele realizate fiind comercializate prin celebrele *Wiener Werkstätte*. Michael Powolny a devenit foarte cunoscut la nivel internațional prin piesele inspirate de motivul cu *putti*, prețurile atinse la casele de licitații în ultimii 20 de ani fiind considerabile pentru piața dedicată artelor decorative în stil *Secession*⁴⁷.

Având aceeași proveniență cu celelalte două piese prezentate anterior, *Lampa de birou cu melc în stil Secession*⁴⁸ a fost realizată în atelierele Moritz Hacker din Viena la începutul secolului al XX-lea⁴⁹.

⁴⁵ Informații despre istoria fabricii Zsolnay sunt publicate pe site-urile www.zsolnay.hu, www.pbase.com, www.zsolnay-negyed.hu, www.funiq.hu (accesate în 23 mai 2019).

⁴⁶ Nr. inv. 388, achiziție din anul 2019.

⁴⁷ Informații despre cotele de piață ale pieselor Powolny se găsesc pe site-ul casei de licitații Dorotheum din Viena. www.dorotheum.com (accesat în 23 mai 2019). Date suplimentare despre cariera lui Powolny sunt publicate pe site-ul www.artnet.com (accesat în 24 mai 2019) și în arhiva Institutului Regal de Istoria Artei din Haga (www.rkd.nl, accesat în 24 mai 2019).

⁴⁸ Argint și alamă, scoică, h 45 cm., nr. inv. 386. Marca MH20 și vulturul bicefal au fost identificate ca aparținând lui Moritz Hacker de către Dan Leopold Ciobotaru, muzeograf arheolog. Piesa a fost *exponatul lunii decembrie 2019* în cadrul Muzeului Național al Banatului.

⁴⁹ Despre circulația pieselor create în atelierele Moritz Hacker a se vedea site-ul www.artnet.com (accesat în 24 mai 2019).

⁴³ Nr. inv. 160–165.

⁴⁴ Ceramică glazurată, fabrica Zsolnay din Pécs (Ungaria), seria 7280, înălțime 24 cm, nr. inv. 387, achiziție din anul 2019.

Acest obiect de artă decorativă ilustrează interesul burgheziei din Europa Centrală pentru fast și decor, elementele vegetale (inflorescențe de salcâm și cireșe) aparținând limbajului decorativ tipic începutului de secol XX și stilului *Secession*. Lampa are ca piesă centrală o cochilie mare de melc marin (*Turbo marmoratus* Linnaeus, 1758) din Oceanul Pacific⁵⁰.

Cele trei piese cu certe valențe *Secession* sunt o mărturie despre pasiunea pentru artă decorativă a acestui medic colecționar din Timișoara și o dovadă vie a existenței unor piese de înaltă măiestrie artistică deținute odinioară de familiile înstărite din Timișoara și fostele capitale ale Imperiului Austro-Ungar: Budapesta și Viena. Colecția de mobilier a muzeului a fost îmbogățită prin achiziționarea unei canapele Biedermeier din aceeași colecție timișoreană⁵¹. Executată într-un atelier central-european, posibil atelier vienez, din lemn cu furnir de nuc, canapeaua Biedermeier este un exemplu de măiestrie artistică din Imperiul Austriei, depunând mărturie despre gradul înalt al ebenisticii de la mijlocul secolului al XIX-lea. Canapeaua constituie o piesă centrală în amenajarea interiorului Biedermeier din viitoarea expoziție permanentă din Castelul Huniade dedicată secolului al XIX-lea și istoriei culturale a Banatului habsburgic.

Din aceeași colecție din Timișoara au fost achiziționate în anul 2019 două sculpturi executate de Ferdinand Gallas (Timișoara, 1893 – Lovrin, 1949) în anii '20 ai secolului XX: *Mamă cu copil*, ghips patinat⁵² și *Mască feminină*, bronz turnat⁵³. *Mamă cu copil* s-a aflat în perioada interbelică în colecția arhitectului Victor Vlad (Lugoj, 1889 – Timișoara, 1967), profesor la Politehnica din Timișoara, prieten al artiștilor în Timișoara interbelică. *Mască feminină* a fost descoperită de medicul colecționar în atelierul unui fotograf din piața Mocioni/Sinaia din cartierul Iosefin⁵⁴. Sculptor, ceramist, traducător, autor de nuvele, Ferdinand Gallas a executat sculpturi în ghips, bronz și marmură, lemn și teracotă, care se găsesc astăzi în colecții muzeale din Cluj-Napoca, Arad, Timișoara și Budapesta.

Pentru completarea colecției de artă din perioada interbelică a fost achiziționat *Portretul de fetiță blondă din Timișoara* (1926), semnat de Albert Kristóf-Krausz⁵⁵. Un caz particular în istoria artei interbelice din Banat din punct de vedere al raportului comanditar-artist îl reprezintă arhitectul și pictorul Kristóf-Krausz Albert (1892–1958), autorul acestui portret de fetiță comandat de o familie din burghezia evreiască a orașului Timișoara, care a locuit în Piața Maria. Emigrând după Al Doilea Război Mondial în Israel, familia a fost nevoită să vândă mai multe picturi maghiare din prima jumătate a secolului al XX-lea, inclusiv portretul de fetiță, unei familii din cartierul Elisabetin. Din păcate, ultima proprietară a portretului a fost atinsă de boala Alzheimer, iar nepoata ei, de la care muzeul a achiziționat lucrarea, nu a putut oferi nicio informație despre identitatea familiei care a comandat portretul de fetiță în anul 1926. Membru al cercului familiei dr. Moritz și Bianka Schönberger, Krausz a fixat pe pânză chipul unor scriitori, pictori, ziariști, oameni politici și reprezentanți ai burgheziei locale din perioada interbelică, alcătuind astfel un lexicon ilustrat al celor care prin activitatea lor au contribuit la crearea spiritului multicultural al orașului Timișoara/Temesvár/Temeschburg⁵⁶.

Din colecția lui Ioachim Miloia, fostul director al Muzeului Bănățean în perioada 1929–1940, a fost achiziționată lucrarea *Peisaj cu doi țărani români* (Pl. II.2)⁵⁷. Această pictură realizată la mijlocul secolului al XIX-lea de pictorul timișorean Ferenc Komlóssy (1817, Timișoara – Viena, 1892), cu studii la Academia de Artă din Viena, ilustrează gustul burgheziei din Banat pentru compoziții romantice cu personaje îmbrăcate în costum tradițional românesc⁵⁸. Pictura *Peisaj cu doi țărani români* constituie o piesă de rezistență în reconstituirea unui interior burghez din secolul al XIX-lea, în viitoarele expoziții de bază ale Muzeului Național al Banatului din Castelul Huniade.

Cele 205 lucrări de grafică, cărți poștale, fotografii de epocă, clișee pe sticlă, oferite ca donație de doamna Annemarie Podlipny-Hehn, reprezintă o mărturie a creației pictorului József Ferenczy (1866–1925), artist cu studii la Budapesta, München și Paris (Academia Julian). Pictor emblematic

⁵⁰ Melcul a fost determinat de Ionela Slejiuc, muzeograf în Secția de Arheologie a Muzeului Național al Banatului.

⁵¹ H 92 cm, L 152 cm, nr. inv. 7, achiziție 2019.

⁵² Ghips patinat, înălțime 36 cm, nr. inv. 5, semnat pe postament GALLAS, databil: 1920–1930, achiziție din anul 2019, *Exponatul lunii decembrie 2020* la Muzeul Național al Banatului.

⁵³ H 35 cm, nesemnat, nr. inv. 6. Sculptura este exemplarul de probă. Varianta în ghips este cunoscută dintr-o fotografie interbelică, reproducă în Podlipny-Hehn 2002, reprod. 22.

⁵⁴ Conform declarației ultimului proprietar.

⁵⁵ Ulei pe placaj, 50 × 35 cm, dimensiuni cu ramă 67 × 52 cm, semnat și datat în colțul stânga sus: *Kristof-Krausz A. 1926, nr. inv. 22*. Achiziție în anul 2020.

⁵⁶ Cornea 2016, 111–127.

⁵⁷ Ulei pe pânză, 73 × 100 cm, în ramă lată aurie, nr. inv. 27.

⁵⁸ Miklóssik 2004, 22.

pentru orașul Timișoara, unde s-a stabilit în 1901, Ferenczy a rămas în memoria locului prin portretele personalităților locale și peisajele din Italia și Banat⁵⁹. Exemplare ale pliantului „expoziției lăsmântare a artistului pictor Josif Ferenczy” organizată în perioada 31 ianuarie – 14 februarie 1926 se găsesc în donația doamnei Annemarie Podlipny-Hehn. Pliantul trilingv de opt pagini publicat în limbile română, maghiară și germană în 1926 de tipografia Hunyadi din Timișoara reprezintă un document de valoare excepțională pentru studierea lucrărilor lui Ferenczy, alături de catalogul elaborat în 1973 cu ocazia expoziției retrospective organizată de Secția de Artă a Muzeului Banatului din Timișoara⁶⁰. Documentele și lucrările de grafică din donația Annemarie Podlipny-Hehn provin din arhiva artistului Ferenczy, moștenită de familie și oferită doamnei Podlipny-Hehn cu ocazia organizării expoziției din anul 1973, toate documentele și operele grafice donate muzeului fiind reproduse în catalogul Ferenczy publicat de doamna Podlipny-Hehn în 2018.

Patrimoniul Compartimentului de Arte Vizuale s-a îmbogățit substanțial în anul 2020 prin achiziționarea unui număr de șase lucrări de artă (cinci picturi și o sculptură) din prestigioasa colecție Virgil Birou (Ticvaniu Mare, 1903 – Timișoara, 1968), inginer, scriitor și fotograf: *Portretul lui Virgil Birou*, realizat de Catul Bogdan în anul 1936, *Portretul Mariei Birou, soția scriitorului*, executat de Lucia Piso Ladea, *Portret de femeie* pictat de Eugen Gâscă în vara anului 1934, *Portretul sculptorului Ștefan Gomboșiu* (Pl. II.3), semnat de Alexandru Popp, rectorul Școlii de Arte Frumoase mutate în anul 1933 din Cluj la Timișoara, *Malul Timișului la Lugoj* în viziunea pictorului Aurel Ciupe din anul 1936 și *Bustul lui Virgil Birou* sculptat în lemn de Romul Ladea⁶¹. Aceste lucrări de artă constituie mărturii despre activitatea profesorilor Școlii de Arte Frumoase din Timișoara în perioada interbelică (Romul Ladea, Alexandru

Popp și Catul Bogdan), ilustrând dinamica relațiilor colecționarului Virgil Birou cu lumea artistică (Aurel Ciupe, Eugen Gâscă, Lucia Piso, soția sculptorului Romul Ladea) și boema de la restaurantul *Spieluhr*, colecționarul însuși fiind înscris la clasa de desen a profesorului Julius Podlipny în anii '30. Această imagine este completată de cele două albume cu peste 140 de desene și gravuri din colecția Virgil Birou, achiziționate de Muzeul Național al Banatului în cursul anului 2018.

Piese din colecția de artă Virgil Birou au fost reproduse în volumul dedicat sculptorului Ladea în anul 1979, coordonat de Dorian Grozdan⁶², lucrări de pictură, grafică și sculptură aparținând profesorilor și studenților de la Școala de Arte Frumoase (Alexandru Popp, Romul Ladea, Catul Bogdan, Aurel Ciupe, Ion Vlasiu, Eugen Gâscă și Tasso Marchini) participând la expozițiile organizate de muzeele din Timișoara și Cluj. Această colecție de importanță majoră pentru artele plastice din Banatul interbelic a fost studiată de muzeografi Muzeului Banatului, Secția de Artă a acestei instituții muzeale reușind să achiziționeze de-a lungul timpului lucrări de sculptură Ladea și picturi realizate de artiști activi în secolul al XIX-lea în Banat (Axentius Jankovits, Nicolae Popescu, Dimitrie Turcu, Constantin Daniel), transferate în patrimoniul Muzeului de Artă Timișoara în anul 2006⁶³. O selecție de lucrări din colecția Virgil Birou a fost prezentată în expoziția *Personalități artistice din Banat*, organizată de criticul de artă Ileana Pintilie în anul 1998, în cadrul Secției de Artă a Muzeului Banatului, multe dintre lucrări fiind analizate și reproduse ulterior în cartea doamnei Pintilie dedicată pedagogiei artistice la Timișoara în secolul al XX-lea⁶⁴.

Circulația pieselor din colecția Virgil Birou, achiziționate de Muzeul Național al Banatului pentru Compartimentul de Arte Vizuale în anul 2020, este atestată de alte două evenimente expoziționale organizate de autorul acestui articol: *Arta din Banatul interbelic. Lucrări din Muzeul de Artă Timișoara și colecții private*, în anul 2014, la care au participat șase lucrări din colecția Virgil Birou, alături de piese provenind din 22 colecții private și instituții⁶⁵ și expoziția *Romul Ladea și lumea lui*

⁵⁹ Podlipny-Hehn 2018, 7–23.

⁶⁰ Radu 1973; Cornea 2017, 369–383.

⁶¹ Catul Bogdan, *Portretul lui Virgil Birou*, ulei pe pânză, 61 × 50 cm, semnat dreapta sus și datat 1936, nr. inv. 28; Lucia Piso Ladea, *Portretul Mariei Birou*, ulei pe carton, 47 × 35 cm, nesemnat, nedatat, nr. inv. 29; Eugen Gâscă, *Portret de femeie*, ulei pe carton, 70 × 50 cm, semnat stânga jos cu monogramă și datat 1934, nr. inv. 30; Alexandru Popp, *Portretul sculptorului Ștefan Gomboșiu*, ulei pe pânză, 55 × 44 cm, semnat dreapta jos, nedatat, nr. inv. 31; Aurel Ciupe, *Malul Timișului la Lugoj*, ulei pe pânză, 31 × 46 cm, semnat în colțul dreapta jos și datat 1936, nr. inv. 32; Romul Ladea, *Bustul lui Virgil Birou*, lemn, 52 × 34 × 31 cm, nesemnat, databil 1935–1936, nr. inv. 9.

⁶² Grozdan 1979.

⁶³ Miklóšik 2001, 23.

⁶⁴ Pintilie 2006, 66–90, reproduse la pag. 185–195, 207–209.

⁶⁵ Au fost expuse din colecția Virgil Birou două lucrări de grafică Ion Vlasiu și patru picturi: *Portret de femeie* de Eugen Gâscă, *Portretul sculptorului Ștefan Gomboșiu* pictat de Alexandru Popp, *Malul Timișului la Lugoj* de Aurel Ciupe și

cuprinzătoare, deschisă la sediul Fundației Triade din Timișoara, cu 11 lucrări din colecția Virgil Birou⁶⁶, în septembrie 2018, cu prilejul lansării monografiei sculptorului Romul Ladea în prezența autoarei, criticul de artă Adriana Botez-Crainic⁶⁷. Cu ocazia centenarului nașterii scriitorului Virgil Birou au fost publicate scrisori primite de acesta din partea lui Romul Ladea și a publicistului Ion Stoia-Udrea, prin care este ilustrată prietenia profundă dintre cele trei personalități născute în zona Carașului, rămase în istoria culturii din Banat cu numele de „trifoilul cărașan”⁶⁸. Muzeul Național al Banatului este depozitarul arhivei Virgil Birou, donată de Maria Birou, văduva inginerului Ioan Birou, în anul 2018, o sursă arhivistică de importanță semnificativă pentru istoria culturii din Banat în prima jumătate a secolului al XX-lea⁶⁹. Academia Română Filiala Timișoara a inițiat publicarea în mai multe volume a scrierilor lui Virgil Birou, primul volum fiind îngrijit de doamna Grațela Benga-Țuțuianu în anul 2019⁷⁰.

O perspectivă asupra Timișoarei multiculturale în perioada interbelică este prilejuită de un gest cu valoare excepțională pentru îmbogățirea patrimoniului muzeal: donația testamentară a Marietei Pamfil (1946–2020), artist plastic și bijutier, care a lăsat prin testament Muzeului Național al Banatului 11 lucrări de artă (șase picturi, două lucrări de grafică și trei sculpturi), executate în prima jumătate a secolului al XX-lea de artiști

importanți pentru arta din Banat: József Ferenczy, Ștefan Szőnyi și Andrei Orgonaș⁷¹. Aceste lucrări ilustrează lumea Olgăi Szuits (1911–1992), mama doamnei Marieta Pamfil și muză a pictorului Ștefan Szőnyi (1913–1967) în perioada interbelică, un model de frumusețe, ea însăși studiind la clasa de desen a graficianului Julius Podlipny în cadrul Școlii de Arte Frumoase din Timișoara în anii '30. Printre cei care au frecventat casa Olgăi Szuits din cartierul Fabric s-au numărat pictori, sculptori, graficieni, arhitecți, medici, colecționari de artă și jurnaliști, care au rămas în istoria culturală a orașului de pe Bega: graficienii Julius Podlipny și prima soție, Anna Gál Podlipny, pictorul Ștefan Szőnyi (Pl. II.4), arhitectul și pictorul Albert Krausz, sculptorul Andrei Orgonaș, colecționarul de artă medicul Eugen Schuber și ziaristul Dobrivoi Jovanović. După al Doilea Război Mondial, Olga Szuits a devenit soția celebrului medic psihiatru Eduard Pamfil. Grație frumuseții sale, Olga Szuits a fost model pentru lucrări de pictură, sculptură și grafică realizate de Ștefan Szőnyi și Andrei Orgonaș, ajunse în patrimoniul muzeului prin donația testamentară Marieta Pamfil.

Lucrări din colecția de artă Olga Szuits au participat la expozițiile organizate de Secția de Artă a Muzeului Banatului în 1973 (expoziția József Ferenczy) și 1974 (expoziția Ștefan Szőnyi), fiind reproduse în cataloagele acestor expoziții⁷². Cu ocazia expoziției temporare *Arta din Banatul interbelic. Lucrări din Muzeul de Artă Timișoara și colecții private*, organizată de autorul acestui articol în anul 2014, au fost prezentate publicului patru

Portretul Mariei Birou executat de Lucia Piso Ladea, alături de fotografii, cărți și reviste din arhiva Virgil Birou, ulterior donată Muzeului Național al Banatului.

⁶⁶ În această expoziție au fost prezentate șase lucrări de pictură (Alexandru Popp, *Portretul lui Ștefan Gomboșiu*, ulei pe pânză; Catul Bogdan, *Portretul scriitorului Virgil Birou*, ulei pe pânză; Lucia Piso Ladea, *Portretul Mariei Birou*, ulei pe carton; Lucia Piso Ladea, *Natură statică cu mere*, ulei pe carton; Alexandru Popp, *Peisaj la Cluj*, ulei pe pânză; Aurel Ciupe, *Malul Timișului la Lugoj*, ulei pe pânză) și cinci lucrări realizate de Romul Ladea: *Portretul lui Tasso Marchini*, ghips; *Bust de copil – Ionuț Birou*, ghips patinat; *Bustul scriitorului Virgil Birou*, lemn; *Cloșca – medalion*, bronz și *Portretul lui Virgil Birou*, cărbune.

⁶⁷ În această monografie sunt analizate și reproduse lucrările de sculptură Ladea din colecția Virgil Birou. Botez-Crainic 2017, 350–389.

⁶⁸ *Scrisori către Virgil Birou*, ediție îngrijită de Aquilina Birăescu și Diana Zărie, ed. Marineasa, Timișoara (2004).

⁶⁹ Inventarul arhivei Virgil Birou (2776 de fotografii, cărți poștale și manuscrise literare, reviste și ziare) a fost publicat de Cornea-Flutur 2018, 193–200.

⁷⁰ *Virgil Birou. Scrieri*, vol. I, prefață de Crișu Dascălu, ediție critică, text stabilit, studiu introductiv, tabel cronologic, notă asupra ediției, note, glosar, indici, bibliografie, anexe și opinii de Grațela Benga-Țuțuianu, David Press Print, Timișoara (2019), 681 p.

⁷¹ Ștefan Szőnyi, *Autoportret (Don Quijote al picturii)*, ulei pe pânză, 120 × 74 cm, semnat și datat stg. jos Szőnyi, 1935, nr. inv. 34; Ștefan Szőnyi, *Beatrice Amati*, ulei pe pânză, 91 × 67 cm, semnat și datat dreapta sus Szőnyi István, 1938, nr. inv. 35; Ștefan Szőnyi, *Portretul doamnei Szuits Olga*, ulei pe pânză, 162 × 63 cm, semnat dr. jos Szőnyi István, datat stg jos: (1)939 IV (cu dedicație în limba maghiară), nr. inv. 36; Ștefan Szőnyi, *Nud culcat*, ulei pe pânză, 80 × 96 cm, nesemnat, nedatat, nr. inv. 37; Ștefan Szőnyi, *Peisaj cu case*, ulei pe carton, 35,5 × 48 cm, nesemnat, nedatat, nr. inv. 38; Ferenczy József, *Peisaj de toamnă*, ulei pe pânză, 62,5 × 80 cm, semnat dreapta jos cu negru Ferenczy József, nr. inv. 39; Ștefan Szőnyi, *Portretul doamnei Szuits Olga*, cărbune pe hârtie, 40 × 29 cm, semnat în colțul dreapta jos cu monogramă Sz., nr. inv. 64; Ștefan Szőnyi, *Portretul doamnei Szuits Olga*, creion și pastel pe hârtie, 28,5 × 21 cm, datat în colțul dreapta jos (1) 939 VI., nr. inv. 65; Ștefan Szőnyi, *Portretul doamnei Szuits Olga*, ghips patinat, databil 1938, nesemnat, dimensiuni: î = 32 cm, l = 20 cm, a = 23 cm; montat pe un soclu negru (î = 16 cm); nr. inv. 10; Andrei Orgonaș, *Portretul doamnei Szuits Olga*, bust, ghips, semnat și datat 1940, dimensiuni: 47 × 20 × 25 cm, nr. inv. 11; Andrei Orgonaș, *Masca doamnei Szuits Olga*, ghips, dimensiuni: 35 × 22 × 13 cm, nr. inv. 12.

⁷² Radu 1973; Radu-Podlipny 1974.

lucrări din colecția Olga Szuits: trei picturi Ștefan Szönyi (*Autoportret – Don Quijote al picturii*, 1935; *Portretul doamnei Szuits Olga*, datat aprilie 1939, cu dedicație în limba maghiară; *Nud culcat*) și sculptura *Portretul doamnei Szuits Olga*, bust, ghips, realizat de Andrei Orgonaș în anul 1940. Analizate și reproduse în monografia dedicată pictorului Ștefan Szönyi, publicată de Institutul Cultural Român în anul 2016⁷³, aceste lucrări au fost din nou admirate în expoziția monografică Ștefan Szönyi, organizată la Muzeul de Artă Timișoara în anul 2017, ulterior intrând în patrimoniul Compartimentului de Arte Vizuale al Muzeului Național al Banatului prin donația testamentară Marieta Pamfil, oferind astfel posterității o vizită imaginară în lumea scriitorilor și artiștilor din Timișoara interbelică din cercul Olgăi Szuits.

Grație unei strategii coerente de îmbogățire a patrimoniului muzeal prin achiziții și, mai ales, prin donații, patrimoniul Compartimentului de Arte Vizuale din cadrul Muzeului Național al Banatului cuprindea la sfârșitul anului 2020 un număr de 5.729 bunuri culturale, inventariate în cele șapte colecții: pictură, grafică, sculptură, ceramică-sticlă-metale, mobilier, textile și accesorii vestimentare și colecția arte vizuale – diverse (fond documentar).

BIBLIOGRAFIE

Baba 2018
Corneliu Baba, *Confesiuni și Jurnale, volumul I, 1944–1965*, ediție îngrijită de Maria Muscalu Albani, Ed. Muzeul Național de Artă al României, București (2018).

Botez-Crainic 2017
Adriana Botez-Crainic, *Romul Ladea*, Ed. Monitorul Oficial R.A., București (2017).

Cornea 2016
Marius Cornea, *Between the Visible and the Invisible. Art Collecting in the Interwar City of Timișoara, Romania. Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux-Arts*, LIII, București (2016), 111–127.

Cornea 2017
Marius Cornea, *Pictorul Ferenczy József (1866–1925) și colecționarii de artă din Timișoara. Analele Banatului. Serie Nouă. Arheologie-Istorie*, XXV (2017), 369–383.

Cornea-Flutur 2018
Marius Cornea, Liana Flutur, *Arhiva Virgil Birou (1903–1968) – sursă documentară pentru istoria culturii din Banat în prima jumătate a secolului al XX-lea. Analele*

Banatului. Serie Nouă. Arheologie-Istorie, XXVI (2018), 193–200.

Grozdan 1979
Dorian Grozdan (coordonator), *Romul Ladea și lumea lui cuprinzătoare*, Ed. Facla, Timișoara (1979).

Kovách 1998
Kovách Géza, *A Bánság demográfiai és gazdasági fejlődése 1716–1848*, Szeged (1998).

Lanevski 2003
Gheorghe Lanevski, *Personalități arădene în portretistica anilor 1760–1918*, Arad (2003).

Lendvai 1899
Lendvai Miklós, *Temes vármegye nemes családjai*, vol. 2, Budapest (1899).

Miklósik 2001
Elena Miklósik, *Colecții în colecția de artă a Muzeului Banatului*, Ed. Brumar, Timișoara (2001).

Miklósik 2004
Elena Miklósik, *Interferențe culturale în pictura Banatului. Secolul al XIX-lea*, Ed. Mirton, Timișoara (2004).

Miklósik 2017
Elena Miklósik, *Botezuri, cununii și înmormântări. Însemnări manuscrise și informații tipărite dezvăluind prezența artiștilor în cetatea Timișoarei în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Analele Banatului. Serie Nouă. Arheologie-Istorie*, XXV (2017).

Pintilie 2006
Ileana Pintilie, *Timișoara între tradiție și modernitate. Pedagogia artistică în secolul al XX-lea*, Fundația Interart Triade, Ed. Brumar, Timișoara (2006).

Podlipny-Hehn 2002
Annemarie Podlipny-Hehn, *Ferdinand Gallas*, Ed. Artpress, Timișoara (2002).

Podlipny-Hehn 2018
Annemarie Podlipny-Hehn, *Josef Ferenczy*, Cosmopolitan Art, Timișoara (2018).

Radu 1973
Stella Radu, *Expoziția retrospectivă a pictorului Ferenczy József (1866–1925)*, catalog de expoziție, Muzeul Banatului, Timișoara (1973).

Radu-Podlipny 1974
Expoziția retrospectivă Ștefan Szönyi, catalog întocmit de Stela Radu și Annemarie Podlipny-Hehn, Muzeul Banatului, Timișoara (1974).

Szönyi 2016
Ștefan Szönyi, album coordonat de Anca Szönyi Thomas, studiu introductiv de Ruxandra Dreptu, Ed. Institutului Cultural Român, București (2016).

⁷³ Szönyi 2016, 29, 42, 54–55, 65, 164.

WEBOGRAFIE

Szilágyi-Draganić 2016

Szilágyi Mária, Anica Draganić, *Domeniul de la Jimbolia. Das Landgut von Hatzfeld. A Zombolyai Uradalom*, MNL Fejér Megyei Levéltára (2016).

Wolff 2019

Wolff Károly (1869–1944), catalogul expoziției *Restituiri. Carol Wolff*, Muzeul de Artă Arad, 11 septembrie – 6 octombrie 2019, curatori: Adriana Pantazi și Fekete Károly, Arad (2019).

www.ancestry.com, accesat în 2 aprilie 2020

www.artnet.com, accesat în 24 mai 2019

www.dorotheum.com, accesat în 23 mai 2019

www.funig.hu, accesat în 23 mai 2019

www.myheritage.com, accesat în 2 aprilie 2020

www.pbase.com, accesat în 23 mai 2019

www.rkd.nl, accesat în 24 mai 2019

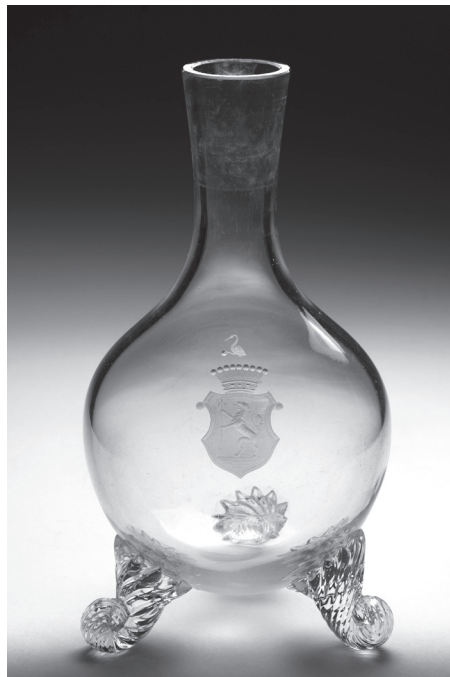
www.zsolnay.hu, accesat în 23 mai 2019

www.zsolnaynegyed.hu, accesat în 23 mai 2019

Credite fotografice / Photo credits: Milan Șepeșan și Liviu Tulbure

1

2

3

4

Pl. I. 1. Emil Lenhardt, *Autoportret*. 2. Decantorul de vin cu blazonul conților Csekonics de Jimbolia și Ianova. 3. Autor necunoscut, *Portretul nobilului István Patyánszky de Viszák*. 4. Ferenczy Valér, *Portretul nobilului Elek Patyánszky de Viszák*, comite suprem de Caraș. / 1. Emil Lenhardt, *Self-Portrait*. 2. *The Wine Decanter with the coat of arms of the Counts Csekonics of Jimbolia and Ianova*. 3. *Unknown, The Portrait of the nobleman István Patyánszky of Viszák*. 4. Ferenczy Valér, *The Portrait of the nobleman Elek Patyánszky of Viszák, the general Prefect of the Caraș County*.

1

2

3

4

Pl. II. 1. Fructieră cu figură feminină, în stil Szeccszió, fabrica Zsolnay. 2. Ferenc Komlóssy, *Peisaj cu doi țărani români*. 3. Alexandru Popp, *Portretul sculptorului Ștefan Gomboșiu*. 4. Ștefan Szőnyi, *Autoportret*. / 1. Fruit Bowl with Female Figure, Szeccszió Style, Zsolnay Factory. 2. Ferenc Komlóssy, *Landscape with two Romanian Peasants*. 3. Alexandru Popp, *Portrait of the Sculptor Ștefan Gomboșiu*. 4. Ștefan Szőnyi, *Self-Portrait*.